

DE RUZIE OM DE KERKEN VAN ST.LAMBERT EN ST.PIETER IN VUGHT ROND 1809

HANNEKE DAS-HORSMEIER

Sinds de val van 's-Hertogenbosch in 1629 had de R.K. kerk haar kerkgebouwen ter beschikking moeten stellen van de „Ware Religie”. In Vught kwamen de achter de grote toren gelegen St. Lambertskerk – nu Hervormde kerk –, de waarschijnlijk in 1884 ¹⁾ afgebroken St. Pieterskerk of „Strooien kerk” aan het Maurickplein en de intussen verdwenen St. Hubertuskapel in Cromvoirt in protestantse handen.

De Franse tijd gaf de aanzet tot grote veranderingen, waaronder het toekennen van een gelijke plaats voor de diverse kerkgenootschappen en een herverdeling van de kerkgebouwen en fondsen.

Het nu volgende verhaal over Vught zal zich mutatis mutandis waarschijnlijk in veel Noordbrabantse dorpen hebben afgespeeld en geeft in ieder geval een scherpe kijk op de toen weinig verheffende verhouding tussen Hervormden en Rooms-katholieken.

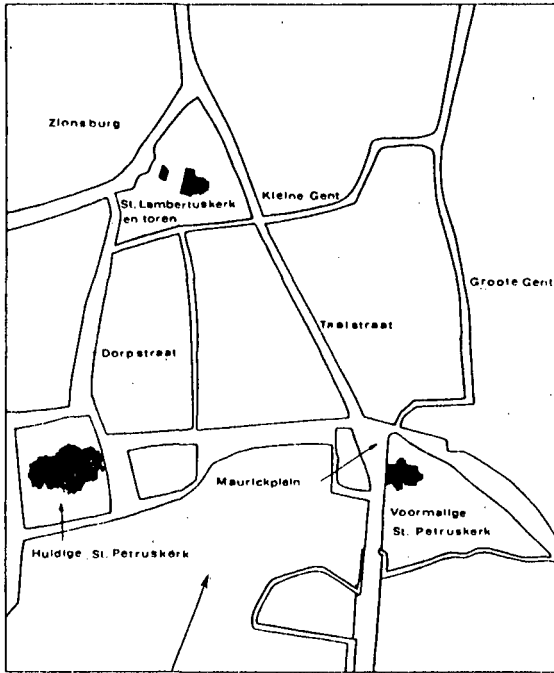
DECREET VAN KONING LODEWIJK NAPOLEON

Als uitgangspunt voor dit artikel wordt gekozen voor een decreet van Koning Lodewijk Napoleon d.d. 5 februari 1809 ²⁾, waarin aan de landdrosten en speciaal te benoemen assessoren opgedragen werd eventuele geschillen tussen kerkgenootschappen over het bezit van de kerkgebouwen op te lossen. Het eindrapport moest gezonden worden aan de Minister van Eeredienst. Dit decreet ging in oorsprong terug op de Staatsregeling van 1798, met name op artikel 6 van de additionele artikelen, dat handelt over de herverdeling van kerkelijke eigendommen.

Met nadruk stelde de koning in artikel 4 van het decreet, dat het onderzoek „met de meeste onpartijdigheid, en zonder eenige vooringenomenheid voor de belangen der Gezindheid” verricht moest worden. Dat de grootste kerk aan het grootste kerkgenootschap toegewezen zou moeten worden, is een simplificatie, die de koning niet zo bedoeld had: het was niet alleen een kwantitatieve aangelegenheid, maar er moest ook en voornamelijk gelet worden op „gesteldheid, behoeften en andere belangrijke omstandigheden.”

Op de 18e van Bloeiemaand (mei) 1809 ³⁾ schreef de landdrost van Brabant zowel de Rooms-katholieke en Hervormde geestelijken en kerkbesturen aan, als het Vughtse gemeentebestuur: nog diezelfde maand wilde hij via het gemeentebestuur van allen antwoord op de vraag of er voor de Hervormden een nieuwe kerk gebouwd moest worden of dat één van beide gebouwen (de St. Lambertskerk of de St. Pieterskerk) voor hen geschikt was.

Het antwoord van R.K. zijde heb ik niet kunnen vinden, ⁴⁾ wel dat van de Hervormden. Deze reageerden zelfs tweemaal: één brief d.d. 29e van Bloeiemaand 1809 ging via de gemeenteraad naar de landdrost, maar voor de zekerheid

Afb. 1. Plattegrond van Vught, met de ligging van de voormalige en huidige St. Petruskerk en de St. Lambertuskerk.

(Overgenomen uit „Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek”, Jaarg.14, 1964, pg. 150)

stuurden de kerkeeraadsleden een week later een copie daarvan regelrecht naar de minister, omdat zij meenden „reden te hebben om te vermoeden, dat ons bericht door den Landdrost niet ter goeder trouwe aan Uwe Excellentie zal worden overgebracht”⁵⁾

De kerkeeraad beriep zich in die brief op het sedert de Reductie (1629) ongestoorde gebruik van de St. Lambertuskerk⁶⁾ door de Hervormden, samen met de Lutheranen en de 's-zomers hier verblijvende bewoners van de buitenplaatsen. Een verhuizing naar de St. Pieterskerk zou in verband met de vaste banken, het orgel, de graven etc. problemen en kosten met zich meebrengen. „Uit zucht voor den vrede en onderlinge harmonie” stelde de kerkeeraad voor, dat de Rooms-katholieken de leegstaande St. Pieterskerk zouden betrekken. Deze lag bovendien, zo schreven zij, dichter bij het centrum dan de St. Lambertuskerk, lag „boven het hoogste water” (niet onbelangrijk in die tijden van overstromingen), was groter, en de toren had een klok⁷⁾ en een uurwerk. Het bouwen van een nieuwe Hervormde kerk leek de kerkeeraad niet nodig. Dat kostte het Rijk alleen maar geld. De brief werd ondertekend door de predikant J. van Nouhuijs en leden van de kerkeeraad, o.a. door ouderling Gijsbert van Beresteijn, vader van de president-schepen Jacob van Beresteijn.

De gemeenteraad stelde beantwoording van de brief van de landdrost tweemaal uit en behandelde de kwestie tenslotte op 3 juni. ⁸⁾ In deze vergadering ging het er „gekruld” toe: de Hervormde president-schepen Van Beresteijn enerzijds en de overige – Rooms-katholieke – schepenen anderzijds preekten letterlijk „voor eigen parochie”, en tot een rustige afweging van argumenten kwam het niet. Er werden vanuit de gemeenteraad zelfs *twee* antwoorden naar de landdrost gestuurd: één van schout en schepenen „uytgenomen den president die zig in deezen niet kan kónfirmeeren” en daaronder een aparte brief van Van Beresteijn.

De eersten schreven o.a., dat zij met zuivere onpartijdigheid en rijpe aandacht de belangen van beide kerkgenootschappen hadden overwogen, en meenden, dat het groot parochiaal kerkgebouw van St. Lambertus aan het R.K. kerkgenootschap behoorde te worden toegekend.

Zij motiveerden dat als volgt: het R.K. kerkgenootschap telt 1549 zielen plus 100 uit Deuter en Oud-Herlaer tegen slechts 84 Hervormden, dus 19 tegen 1. Verder zijn, schreven zij, de R.K. kerkschuren zo klein, dat men „vast op elkanderen gestapeld” is en zelfs flauw valt; in de St. Pieterskerk (waarvan zij ook stand en ligging ongunstiger vonden) zou hetzelfde gebeuren. De aanspraken van de Hervormden op de St. Lambertskerk vonden zij noch noodzakelijk, noch redelijk.

Ten eerste zouden de Hervormden in de St. Pieterskerk (een goed en dicht gebouw) meer dan genoeg ruimte hebben en over de quasi-aanspraken van de Hervormden en eerder van de Duitse Orde op de St. Lambertskerk zouden zij maar zwijgen, . . . , waarop zij deze fel aanvochten! Deze Vughtse schepenen bleken dus weinig van de locale historie af te weten, want de aanspraken van de Duitse Orde op de St. Lambertskerk (patronaatsrecht, tiendheffing) zijn als zodanig nooit betwist.

De brief van Van Beresteijn, die ten dele parallel loopt met de brief van de kerkeraad, staat haaks op het volgens hem partijdige bericht van de overige schepenen. Zijn argumenten zijn overigens weinig overtuigend tot kinderachtig. Zo trok hij bijvoorbeeld de 100 R.K. zielen uit Deuter en af van de 1649 opgegeven Rooms-katholieken en hij telde de bewoners van de buitenplaatsen en de Lutheranen bij de Hervormden op. Op het geheel veranderde dat natuurlijk niets aan het R.K. numeriek overwicht. Over de St. Pieterskerk schreef hij, dat die net zo goed een grote parochiale kerk was en volgens hem ook gunstiger gelegen en groter. Bovendien, zo schreef hij, was de kapel in Cromvoirt teruggegeven. (Daarvan was toen alleen nog het torentje over! ⁹⁾).

De drost van het kwartier van 's-Hertogenbosch, F.X. Verheijen, reageerde snel en scherp op de vreemde gang van zaken in Vught: ¹⁰⁾ er was gevraagd om de overwegingen van de wettige meerderheid van het gemeentebestuur en niet om aparte verhaaltjes van Roomschen en „Onroomschen”! Hun missive ging hierbij retour en moest per omgaande teruggestuurd worden als brief namens het gemeentebestuur. Verheijen betwistte Van Beresteijn overigens niet het recht om zijn bezwaren apart aan de landdrost ter kennis te brengen.

De gemeenteraad besprak de aanschrijving van de kwartierdrost op 7 juni en

retourneerde de gewraakte brief met een correcte ondertekening. Opmerkelijk detail van deze vergadering: Van Beresteijn was afwezig en zou dat voorlopig ook blijven.

DE FINANCIERING VAN HET ONDERHOUD VAN BEIDE KERKEN

De volgende kwestie betrof het onderhoud van de kerken en de financiering ervan. ¹¹⁾ Het gemeentebestuur moest vòòr 25e van Hooimaand (juli) aan de landdrost laten weten, welke inkomsten beide kerken hadden, of dat voldoende was voor het onderhoud, of er in dit opzicht nog anderen (bijvoorbeeld geestelijke tiendheffers) verplichtingen hadden en hoeveel er eventueel voor en na 1795 uit publieke middelen betaald was.

Het gemeentebestuur schreef daarop aan de landdrost wat het gemiddelde jaarlijkse inkomen van beide kerken was. Helaas is niet duidelijk waar de schepenen hun gegevens vandaan hadden en op welke jaren deze waren gebaseerd. De rekeningen van de kerkmeester van St. Lamberts- en St. Pieterskerk ¹²⁾ bieden enigszins een contròle-mogelijkheid, maar beslaan steeds drie jaar. Om beide redenen is het vrijwel niet te doen de door de schepenen opgegeven inkomsten goed te vergelijken met de kerkrekeningen.

In het volgende schema wordt toch een voorzichtige poging gewaagd. De bedragen uit de rekeningen van 1804-1807 en van 1807-1810 werden bij elkaar opgeteld en gedeeld door zes om tot een jaarlijks gemiddelde te komen. Alles werd afgerond op gulden.

Het is vreemd, dat het gemeentebestuur sommige inkomsten helemaal niet noemde. (Begrijpelijke uitzondering is het weglaten van de inkomsten uit het verpachten van vakken van de St. Pieterskerk: deze zouden vervallen als de kerk weer als kerk gebruikt zou worden.). De financiële positie van de kerken leek daardoor iets ongunstiger, dan uit de kerkrekeningen valt op te maken. Hierbij zij opgemerkt, dat de kerkmeester van beide kerken – Joseph den Doop – tevens schepen was en dus in die laatste functie medeverantwoordelijk voor de aan de landdrost verstrekte gegevens.

De inkomsten waren in ieder geval ontoereikend voor het gewone onderhoud. De schepenen informeerden de landdrost dan ook over aanvullende hulp door het Rijk. Voor de St. Lambertskerk had het Rijk (vroeger de Duitse Orde ¹³⁾) vóór 1795 700 gulden aan onderhoud betaald. Het gemeentebestuur schatte de bijdrage van het Rijk voor de komende jaren op 200 gulden per jaar „door den Slegten en Vervallen Staat van onderhoud”. In de archieven van het landdrostelijk bewind over Hollands Brabant werden de totale kosten van reparatie zelfs geschat op 4000 gulden!. ¹⁴⁾

Aan de St. Pieterskerk, die als tiendschuur ¹⁵⁾ in gebruik en onderhouden werd, gaf het Rijk (vroeger het kapittel van Cranendonck en Eindhoven) aanvullende subsidie in de vorm van 15 vimmen ¹⁶⁾ dakstro per jaar ter waarde van ongeveer 30 gulden. Wat het opknappen van de St. Pieterskerk als kerk zou moeten kosten, kon het gemeentebestuur niet berekenen.

Schema van jaarlijkse inkomsten van beide kerken volgens de kerkrekeningen 1804-1810 en volgens opgave door het gemeentebestuur aan de landdrost in 1809.

	St. Lambertskerk		St. Pieterskerk	
	Kerkrekeningen 1804-1810	Antwoord aan de landdrost	Kerkrekeningen 1804-1810	Antwoord aan de landdrost
Huur van huizen en landerijen	18 gld.	Niet opgegeven	76 gld.	82 gld.
Renten en korenpachten	13 gld.	28 gld.	28 gld.	Niet opgegeven
Begrafenis-rechten	Niet te rubriceren; in 1807-1810 gecombineerd. Over 6 jaar in beide kerken samen 33 gld.	Niet opgegeven	Zie onder St. Lambertskerk	Niet opgegeven
Verpachte vakken, stro, verkocht hout	—	—	150 gld.	Niet opgegeven

DRIE OPMETINGEN VAN BEIDE KERKEN,
O.A. DOOR HENDRIK VERHEES JR.

De gemeenteraad besprak op 28 juli opnieuw een vraag van hogerhand, ¹⁷⁾ nu om een juiste opmeting van de twee kerken, een ruw overzicht van de in- en uitwendige staat van beide gebouwen, en een opgave van de eventuele inrichtingskosten van de St. Pieterskerk voor de Hervormden. De dag daarop werden de kerken opgemeten en getaxeerd door enkele plaatselijke deskundigen, te weten twee timmerlieden, een metselaar en een glazenmaker. Hun tekeningen en taxatierapport werden niet gevonden. Mogelijk werd dit locale team „gewogen en te licht bevonden”, want de gemeenteraad besloot in augustus tot een tweede opmeting door een beëdigd landmeter, waartoe *Hendrik Verhees jr.* te Boxtel werd aangezocht. ¹⁸⁾ Verhees is beide kerken inderdaad gaan opmeten, want in de raadsvergadering van 25 augustus werden zijn declaratoir van opmeting en bijgevoegde plattegronden besproken. ¹⁹⁾ De meerderheid van de raad besloot (onder protest van Van Beresteijn) „hetzelve in originali” in te zenden, en wel aan de landdrost, ²⁰⁾ die de stukken kennelijk doorstuurde

naar de Minister van Eeredienst, want de plattegronden van de beide Vughtse kerken, door Hendrik Verhees jr. op 17 augustus 1809 opgemeten, bevinden zich nu in het algemeen rijksarchief. ²¹⁾ Het is niet onmogelijk, dat Verhees in die tijd meer Brabantse kerken heeft opgemeten, waarvan de resultaten zich eveneens in Den Haag zouden kunnen bevinden.

Nu had Van Beresteijn ontdekt, dat de St. Lambertskerk volgens Verhees groter was dan de St. Pieterskerk, en dat zou voor de Hervormden een verhuizing betekenen. Op eigen initiatief (en vermoedelijk ook op eigen kosten) schakelde hij de stadsarchitect van Den Bosch, *Johannes Verhellouw*, in. ²²⁾ Deze was Hervormd ²³⁾ en mogelijk rekende Van Beresteijn daarom op een voor de kerkeraad gunstiger uitkomst.

We kunnen ons afvragen, of Van Beresteijn niet overhaast handelde. Verhellouw blijkt namelijk twee dagen na Verhees al in Vught geweest te zijn en Van Beresteijn kan dus nooit rustig Verhees' plattegronden en het toelichtende rapport bestudeerd hebben.

Het werk van Verhellouw werd op 4 september door de kerkeraad naar de Minister van Eeredienst gestuurd. ²⁴⁾ In een begeleidend schrijven uitten de kerkeraadsliden hun misnoegen over Verhees' opmeting buiten hen om en vooral wezen zij erop, dat volgens Verhellouw de St. Pieterskerk juist groter was! De lange brief bevatte voorts argumenten die we al eerder tegenkwamen, zoals de dubbele kosten bij een verhuizing.

Wie had er nu gelijk wat de grootte van de kerken betreft? We geven eerst de opgaven van Verhees en Verhellouw, zoals die in eerste instantie gelezen werden. Daarbij moeten we bedenken, dat het om de bruikbare ruimten voor de kerkgangers ging en dat daarom de torens – ook de inpandige toren van de St. Pieterskerk – niet meegerekend werden. Ook de consistoriekamers hoefden dus niet meegerekend te worden. Er werd gemeten in Rijnlandse voeten (37,67 cm) en het eindresultaat werd genoteerd in Rijnlandse vierkante voeten (dus circa 0.14 m²). ²⁵⁾

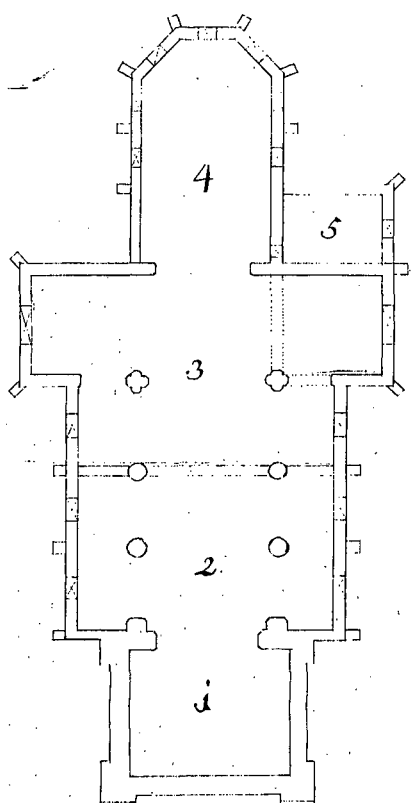
Verhees' St. Lambertskerk: 3642 voeten (het niet ingestorte gedeelte van het schip, afhangen, ²⁶⁾ viering, Zuid-, Noord- en Oostkoor, en een consistoriekamer van 275 voeten). Hierbij kon eventueel het ingestorte deel van het schip (1434 voeten) opgeteld worden, schreef Verhees.

Verhellouws St. Lambertskerk: 3324 voeten (het niet ingestorte gedeelte van het schip, afhangen, viering, Zuid-, Noord- en Oostkoor, geen consistoriekamer).

Verhees' St. Pieterskerk: 3549 voeten (schip, afhangen, viering, Zuid-, Noord- en Oostkoor, en een consistoriekamer van 126 voeten).

Verhellouws St. Pieterskerk: 3547 voeten (schip, afhangen, viering, Zuid-, Noord- en Oostkoor, geen consistoriekamer).

Platten Grondt, Van St LAMBERTUS Kerk Tot Vugt.

Explicatie.

N° 1. Een grooten Heiligen Boorn, beide Kop of Pitt was van de Toren: de Kerk is licht, goed kon.

N° 2. Een gedeelte van de Kerk was van de Kerk van boven is ingestort zijde. Het mitswolk en de Bijlaren kasade. gebouwd van grout. 1434 voren R. hijn. l. 29.

N° 3. Het Schip van de Kerk, met de Afhangen, zijde en vrent. Choren, van de ingestort gedeelte tot tegen het westen. 6 kinnen grout. 2259 ind. R. 29.

N° 4. Het oost koor was in den O. Hoofden de O. gade. Dink met veng. grout. 1100 ind. 29.

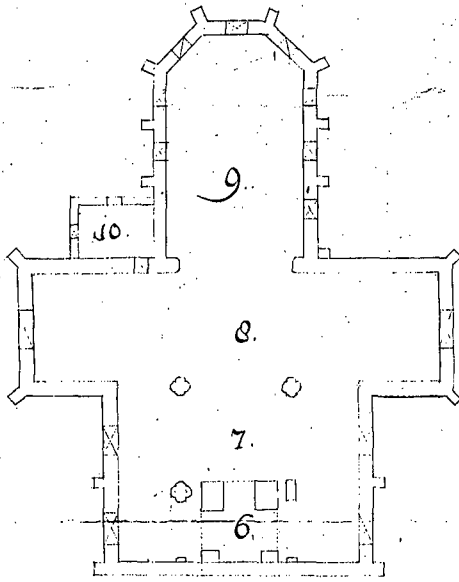
N° 5. De toren. grout. 3367 met 275 met 362 voren.

Door het licht reamen van de kleine kinnen N° 2 en N° 3. Een de Kerk met het ingestort gedeelte N° 2 voren veng. 1434 met.

Schaal 1:100 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100
 Schaal 1:100 112 voren R. hijn. l. 29. Maakt voor Nijke de Kerk.

Plattegronden van de Vughtse St. Lamberts- en St. Pieterskerk, getekend door Hendrik Verhees jr. in 1809.
 (Alg. Rijksarchief 's-Gravenhage. Ware grootte 52/37 cm.)

Platten Grondt. Van St PIETERS Kerk Tot VUGT.

Explicatie Van St Pieters Kerk

- N° 6. Eenem Thoon. groot, 27½ vouten Rhijn l. d. Doy zijn deren voort. Vaeten. Niet ondr de groote Van de kerk gerekenet. — Het steenwerk van deren Thoon, is vorkint barren de kerk opgebouket. En med de vorkint kien of Spilt med algen greekt, in deslven hangen ook klerke.
- N° 7. Het Schep van de kerk met de Afsongen, Tuffen den Westend in den Thoon, tot tegen.
- N° 8. Het delft on Kout (hoer in het vorkint van de kerk, te samen groot 1173 vouten Rhijn l. d.)
Het delft on Kout (hoer, met het delft van de kerk tot tegen.) 3306 vouten Rhijn l. d.
- N° 9. Het vouten Chur. groot bevonden 944 vouten Rhijn l. d.
- N° 10. De vouten Thoon groot bevonden 3423 vouten Rhijn l. d.
- 126 vouten
3549 vouten Rhijn l. d.

Bij een nadere bestudering en vergelijking van alle plattegronden en berekeningen komen we echter opmerkelijke dingen tegen.

1. Verhees' plattegronden zijn aanzienlijk zorgvuldiger getekend, met ramen, steunberen etc. Ook was er een lang toelichtend rapport bij met interessante bijzonderheden over beide gebouwen en een opgave van diverse mogelijkheden van restauratie van de St. Pieterskerk. (De kosten zouden variëren van 2600 tot 5300 gulden). Zo'n toelichting missen we bij Verhellouw.
2. Verhees tekende ook de aangebouwde consistoriekamer van de St. Lambertskerk en nam die op in zijn berekeningen. Verhellouw liet dit na.
3. Verhees kwam bij het meten van de St. Lambertskerk royaler uit dan zijn Bossche collega. Omgekeerd was Verhellouws St. Pieterskerk groter dan die van Verhees (zie volgend schema). Toeval of opzet?
4. Verhees schreef met nadruk, dat de St. Lambertskerk vergroot kon worden door de restauratie van het ingestorte gedeelte van het schip. Verhellouw berekende die ruimte wel, maar deed daar verder niets mee.

In het volgende schema zijn de bruikbare en bruikbaar te maken kerkrumten bij elkaar opgeteld en de consistoriekamers weggelaten. Zo kunnen we beide opmetingen eerlijker met elkaar vergelijken.

		Verhees	Verhellouw
St. Lambertskerk	Deel van het schip, afhangen, Noord- en Zuidkoor en kruis (viering)	2259	2244
	Oostkoor	1108	1080
	Ingestorte deel van het schip	1434	1506
		4801	4830
St. Pieterskerk	Schip, afhangen	1173	1241
	Noord- en Zuidkoor, en kruis	1306	1354
	Oostkoor	944	952
		3423	3547

Op het eerste gezicht „wint” de St. Lambertskerk het ruimschoots. Indien echter het ingestorte gedeelte niet meegerekend wordt, is de St. Pieterskerk groter. We moeten tot de conclusie komen, dat de belanghebbenden in de tekeningen hebben gelezen, wat ze wilden lezen. Anders gezegd: cijfers kunnen zodanig verschoven, gegroepeerd of weggelaten worden, dat dat tot een bepaalde optiek leidt.

Noch in de notulen van de gemeenteraad, noch in de actaboeken van de Hervormde Gemeente, noch in R.K. archieven kunnen we een duidelijke afronding van het verhaal vinden. Daar was de tijd met zijn bestuurlijke onrust en veranderingen ook niet naar. We weten dus niet, wat uiteindelijk de doorslag gegeven heeft dat de St. Lambertskerk in Hervormde handen bleef en de St. Pieterskerk in 1825 ²⁷⁾ weer ter beschikking van de Rooms-katholieken gesteld werd.

In 1884 werd een nieuwe St. Petruskerk – gelegen aan wat tegenwoordig de Heuvel heet – geconsacreerd. Tegen de tijd dat het eeuwfeest van dat gebouw gevierd zou worden, maakte een brand ²⁸⁾ het gebruik enkele maanden onmogelijk. De St. Petrusparochie vond tijdelijk onderdak in... de Hervormde Kerk ²⁹⁾.

Het kan verkeren!

Afkortingen:

ARA: Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage.

DOV: Archieven van de Duitse Orde te Vught.

GAV: Gemeentearchief Vught.

HGV: Archief Hervormde Gemeente Vught.

RANB: Rijksarchief in Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch.

Noten

- 1) Na 21 april 1884, dag van de consecratie van de nieuwe Petruskerk.
Archief St. Petrusparochie te Vught: in de vergadering van het kerkbestuur d.d. 25 jan. 1885 doet de pastoor mededelingen over de verkoop van de Strooien kerk (voor de sloop) en het omliggende terrein. (Inf. Drs. P.J.C. Boeren).
- 2) GAV 14, bijlagen van het protocol van notulen, zijnde aanschrijvingen van hogerhand, 1795-1809. In latere correspondentie wordt niet dit decreet, maar het K.B. d.d. 4 mei 1809 genoemd.
- 3) GAV 12, fol. 139 en GAV 14.
- 4) Het antwoord van R.K. zijde heb ik niet kunnen vinden in ARA, GAV, RANB, archief St. Petrusparochie te Vught of het Bisschoppelijk archief te 's-Hertogenbosch.
- 5) HGV, Actaboek 1778-1822, fol. 107v en 108;
ARA, inventaris 2.07.01, archief van het Ministerie van Eeredienst (1808-1809), inv.nr. 77, trefwoord „Vught”, dossier nr. 7, brief d.d. 6 juni 1809 met copie van de brief d.d. 29 mei 1809.
- 6) „...welke possessie bovendien is bevestigd door en volgens een accoord [---] den 5e Maert 1650 met den Duitz Ordens commandeur aangegaan”; dit accoord werd overigens noch in RANB, DOV, noch in HGV aangetroffen.
- 7) Die klok was al sinds de kroning van Lodewijk Napoleon in 1806 gebarsten. Zie een brief, ingelast in de notulen van de gemeenteraad d.d. 27 aug. 1808 (GAV 12, fol. 75).
- 8) GAV 12, fol. 137 t/m 138 en 139 t/m 143.
- 9) RANB, archieven van het landdrostelijk bewind over Hollands Brabant, 1807 mei 8 – 1810 mei 1, inv.nr. 1115; van deze kapel was in 1809 niet meer over dan een „zeer klein en met Strooy gedekt” torentje.
- 10) Brief van kwartierdorst Verheijen d.d. 6 juni 1809: GAV 12, fol. 143v t/m 144v en GAV 14.
- 11) GAV 14: extract uit het verbaal van de landdrost van Brabant d.d. 23 juni 1809; door het gemeentebestuur behandeld op 7 juli 1809 (GAV 12, fol. 166v t/m 168v).
- 12) HGV, kerkrekeningen van de St. Lamberts- en de St. Pieterskerk.

- ¹³⁾ In RANB, DOV bevinden zich veel stukken over het – vaak onder protest – gefinancierde onderhoud, o.a. de grote restauraties rond 1615 en 1759.
- ¹⁴⁾ Zie noot 9.
- ¹⁵⁾ H. Das-Horsmeier, „Begraven in Vught”, Vught 1985, noot deel 1, nr. 8.
- ¹⁶⁾ Vim = hoop, stapel: getalsmaat voor hout, riet, koren etc.; meest 100 tot 104 bossen of schoven. Ontleend aan J.M. Verhoeff, „De oude Nederlandse maten en gewichten”, A'dam 1982.
- ¹⁷⁾ GAV 12, fol. 177; dispositie van de Minister van Eeredienst d.d. 18 juli 1809, nr. 69; Extract verbaal van de landdrost d.d. 24 juli 1809.
- ¹⁸⁾ GAV 12, fol. 179, vergadering d.d. 8 augustus 1809. Verhees ontving voor deze opdracht, en voor het opmeten van „voorhoofden”, i.v.m. voorpotingsrecht samen f.54-0-8. (GAV 220, fol. 18 en 18v).
Zie voor recente gegevens over Verhees (1744-1813) het nog te verschijnen deel III van het „Biografisch Woordenboek Nederland”, tekst J.N.S. Stokman o.praem.
Zie ook „Het Schetsenboek van Hendrik Verhees”, 's-Hert. 1975, pg. 29 t/m 31 (plattegronden d.d. 1 okt. 1787). Er zijn kleine maatverschillen tussen „1787” en „1809”. (Inf. Ir. A. van Drunen).
- ¹⁹⁾ Het rapport werd mede ondertekend door architect en timmerbaas Gheert Heessels te Bostel. Zie „Schetsenboek...”, p. 10 en 11.
- ²⁰⁾ GAV 12, fol. 195v en 196.
- ²¹⁾ ARA, inventaris 2.07.01, archief van het Ministerie van Eeredienst (1808-1809), inventarisnummer 77, trefwoord „Vught”, dossier nummer 12 d.d. 20 sept. 1809.
Met dank aan Mej. Drs. F. van Anrooy, ARA, Tweede Afdeling.
- ²²⁾ HGV, Actaboek 1778-1822, fol. 109 en v.v.
- ²³⁾ Dr. A.R.M. Mommers, „Brabant van Generaliteitsland tot Gewest”, deel II, pg. 550 en 551, Utr./Nijm. 1953.
- ²⁴⁾ ARA, zie noot 21, maar in dossier nummer 16 d.d. 12 sept. 1809.
- ²⁵⁾ Verhees rekende „met de ordinaire Rhijnlandse maat van 12 duym op den voet”, zoals hij in zijn toelichtende rapport schreef; zijn Bossche collega rekende met 10 duim per voet. Dit verschil speelt overigens in ons verhaal geen rol.
- ²⁶⁾ Een afhang is een zijbeuk, parallel met, maar lager dan de hoofd- of middenbeuk, en met een lessenaarsdak, dus een schuim aflopend, „afhangend” dak. Zie bijv. een pentekening van de St. Lambertskerk in RANB, DOV inv.nr. 130, waarschijnlijk daterend van vóór de verwoesting van 1603.
- ²⁷⁾ K.B. d.d. 15 febr. 1825
- ²⁸⁾ Brand op 2 jan. 1984.
- ²⁹⁾ Van 25 febr. t/m Palmzondag 15 april 1984.

Met dank aan Ir. Ad van Drunen, Dr. Ton Kappelhof en Jacques Stokman, o.praem., die het concept van kritisch commentaar voorzagen.